

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH
Filozofická fakulta
Katedra histórie

MOC V DEJINÁCH ĽUDSKEJ SPOLOČNOSTI
STRETNUTIE MLADÝCH HISTORIKOV XIII.

*Zborník príspevkov z 13. vedeckej konferencie mladých historikov, ktorú zorganizovala Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v spolupráci so Štátnym archívom v Košiciach a Slovenskou historickou spoločnosťou pri SAV
24. októbra 2023*

Simona Bilecová – Monika Tresová (eds.)

Košice 2024

Moc v dejinách ľudskej spoločnosti **Stretnutie mladých historikov XIII.**

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice, 24. október 2023

Zostavovateľky:

Mgr. Simona Bilecová

Mgr. Monika Tresová

Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

Recenzenti:

Mgr. Mária Fedorčáková, PhD.

Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach

Mgr. Patrik Kunec, PhD.

Katedra histórie FF UMB v Banskej Bystrici

Mgr. Mikuláš Jančura, PhD.

Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach

PhDr. Vojtěch Kessler, Ph.D.

Historický ústav AV ČR

doc. ThDr. Peter Borza, PhD.

Katedra histórie FF UPJŠ v Košiciach

doc. Mgr. Mgr. Ondrej Podolec, PhD.

ÚPN; Katedra právnych dejín a právnej komparatistiky PraF UK v Bratislave

Tento text je publikovaný pod licenciou Creative Commons 4.0 – Attribution CC BY NC ND
Creative Commons Attribution –NonCommercial – No-derivates 4.0 („Uveďte pôvod –
Nepoužívajte komerčne – Nespracováajte“)

Za odbornú a jazykovú stránku jednotlivých príspevkov zodpovedajú autori. Rukopis neprešiel jazykovou kontrolou.

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

Dostupné od: 15.04.2024

DOI: <https://doi.org/10.33542/MDS-0303-6-0>

ISBN 978-80-574-0303-6 (e-publikácia)

OBSAH

Moc ve městě stříbra v éře Jiřího z Poděbrad <i>David Nykodým</i>	4
Správa panstiev v rukách vdovy v 17. storočí (na príklade Judity Balassovej) <i>Sabina Danková</i>	19
Role univerzitního velmistra v monopolizaci vzdělávání za prvního císařství (1808 – 1815) <i>Michael Dudzik</i>	30
Case study: politická moc ako jeden z nástrojov pri kreovaní regionálnej politickej elity v období župného zriadenia v regióne Rožňava <i>Simona Bilecová</i>	42
„Komu patří mandát?“ Moc strany jako ideologický problém Československé národní demokracie <i>Dominik Šípoš</i>	54
Kríz v železničnej dopravnej sieti na južnom území Slovenska po roku 1938 <i>Patrik Beňuš</i>	66
Činnosť katolíckych spolkov v Košiciach a ich zánik pod nátlakom komunistickej moci po roku 1948 <i>Monika Tresová</i>	78
Moc a jej legitimita. Súdne rehabilitácie obetí komunistického režimu na východnom Slovensku (1968 – 1971) <i>Miriama Balvirčáková</i>	99

SPRÁVA PANSTIEV V RUKÁCH VDOVY V 17. STOROČÍ (NA PRÍKLADE JUDITY BALASSOVEJ)

Mgr. Sabína Danková

Katedra histórie, Filozofická fakulta, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Abstrakt: *Judita Balassová (cca 1630 – cca 1685) bola druhou manželkou Štefana I. Koháryho. Po manželovej tragickej smrti v roku 1664 sa už druhýkrát nevydala. Ako vdove pripadla okrem iného aj náročná úloha spravovania panstiev v zložitých pomeroch ranonovovekého Uhorska. Štúdia na základe súkromnej korešpondencie sleduje postavenie Judity Balassovej ako vdovy v 17. storočí, problémy súvisiace s riadením majetkov a spôsob, akým sa k nim stavala pri ich riešení. Štúdia sa predovšetkým zameria na otázku samostatného rozhodovania a vystupovania, miery rešpektu zo strany služobníctva a poddaných voči osobe ženy (vdovy), a mieru podpory zo strany mužských príbuzných.*

Kľúčové slová: *správa majetkov, vdovstvo, rola žien, korešpondencia.*

Abstract: *Judit Balassa (c. 1630 – c. 1685) was the second wife of Stephen Koháry I. After her husband's tragic death in 1664 she did not marry again. Among other things, as a widow, she had the demanding task of administering the estates under the complex conditions of early modern Hungary. Based on private correspondence, the study traces Judit Balassa's position as a widow in the 17th century, the problems associated with the management of estates and the way she approached and solved them. In particular, the study focuses on the question of independent decision-making and agency, the level of respect from servants and subjects for a woman (widow), and the extent of support from male relatives.*

Keywords: *administration of estates, widowhood, the role of women, correspondence.*

Úvod

Život ranonovovekej ženy bol určovaný jej biologickým a sociálnym stavom, ktorými boli panenstvo, manželstvo a vdovstvo. Vo všeobecnom ponímaní bola úlohou žien starostlivosť o domácnosť, rodinu a deti. Uhorské šľachtičné boli okolnosťami nútené podieľať sa aj na správe rodových majetkov, keďže sa muži kvôli vojensko-politickej situácii často zdržiavali mimo domova. Tieto činnosti zahŕňali hospodárenie, ochraňovanie majetku, či starostlivosť o poddaných. Manželky, zastupujúce svojich mužov, skôr len dozerali na chod a činnosť úradníkov a zamestnancov. Avšak v prípade vdov, ktoré sa už opätovne nevydávali, sa vyžadovala väčšia iniciatíva, keďže prosperita panstiev závisela vo veľkej miere od ich schopností panstvo riadiť a od rešpektu zo strany personálu. Vdovstvo navyše prinášalo možnosť disponovať právomocami, ktoré pôvodne prislúchali manželovi. V praxi sa to prejavilo väčšou slobodou pri konaní a rozhodovaní v záležitostiach týkajúcich sa vdov samotných a ich detí. Ak mali neplnoleté deti, mohli sa stať ich zákonnými zástupkyňami a spolu s určenými poručníkmi spravovať majetky.¹

---

¹ Ohľadom hospodárenia žien v ranom novoveku: LENGYELOVÁ, Tünde. Panstvo v rukách ženy : (na príklade dvoch šľachtičien zo 17. storočia). In *Otázky zemepánskeho hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava : Katedra histórie Filozofická fakulta Trnavská univerzita, 2019, s. 87-103; VÁRKONYI, Gábor. Hospodárenie - netradičná úloha aristokratických žien v ranonovovekom Uhorsku. In *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2004, s. 177-183. K postaveniu a role žien (a mužov) v ranom novoveku: LENGYELOVÁ, Tünde. *Život na šľachtickom dvore*. Bratislava : Slovart, 2016, s. 23-36; LENGYELOVÁ, Tünde. Postavenie žien v ranonovovekej spoločnosti. In DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej et al. *Človek raného novoveku*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 342-371; KRÁL, Pavel. Vdovy ve šlechtické společnosti raného novověku. In *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2004, s. 142-151. K majetkovoprávnym otázkam: LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In

Príspevok sa na základe zachovanej korešpondencie zameriava na osobu Judity Balassovej (cca 1630 – cca 1685), druhej manželky Štefana I. Koháryho. Po manželovej náhlej smrti dňa 19. júla 1664 sa už druhýkrát nevydala. Ako vdova sa musela postarať o šesť detí a o nadobudnutý majetok. Pôvodnými majetkami boli panstvá Čabrad' a Sitno v Hontianskej stolici, od ktorých pochádza aj prídomek rodu Koháryovcov. Príslušníci rodu postupne zveľaďovali a získavali majetok aj v iných stolicích, v čom vynikal najmä Štefan II. Koháry.²

V období neutíchajúcich vojenských konfliktov a neustáleho osmanského ohrozenia boli vojenské zásluhy jedným zo spôsobov, akým bolo možné dosiahnuť magnátsky stav. Medzi rody, ktorým sa podarilo presadiť sa vďaka službe vo vojsku, patrili Koháryovci.³ Prvé údaje o ich pôsobení v Hontianskej stolici ako príslušníkov zemianskeho stavu sú známe od polovice 16. storočia.⁴ V rode Koháryovcov sa pestovala tradícia aktívnej účasti na protitureckých bojoch a v časoch protihabsburských povstaní zachovávali vernosť panovníkovi. V období raného novoveku zastávali členovia rodu vojenské a politické posty, čo si však vyžiadalo svoje obete. Stávalo sa, že padli do zajatia, utrpeli vážne zranenia, a neraz prišli aj o vlastný život. Vďaka svojej odvahe a vernosti Habsburgovcom sa im podarilo získať slávu, majetok a postavenie. V roku 1616 udelil panovník Matej II. Petrovi Kohárymu titul baróna. Jeho vnuci Štefan II., Farkaš (Wolfgang) a Ján I. boli za svoje zásluhy v roku 1685 povýšení Leopoldom I. do dedičného grófskeho stavu.⁵

Rod Balassovcov taktiež zohral v dejinách Uhorska významnú úlohu. Príslušníci tohto rozvetveného rodu zastávali významné funkcie v politicko-správnom systéme, vykonávali vojenskú službu, a zároveň sa podieľali na rozvoji kultúry v Uhorsku obzvlášť v oblastiach vedy a literatúry. Pôvodné majetky Balassovcov sa nachádzali v Novohradskej a Hontianskej stolici. Vzostup rodu, prebiehajúci od druhej polovice 15. storočia predovšetkým vďaka zásluhám či sobášnej politike, bol spätý s postupným rozširovaním vlastníctva aj v iných oblastiach Uhorska.⁶ Svoje postavenie sa im podarilo zachovať aj počas zmien v štruktúre spoločenských elít, ktorá sa odohrala v období raného novoveku.⁷

Korešpondencia je druhom písomnosti, ktoré nesie svedectvo o jej autorovi a jeho blízkych, o spoločnosti v čase, v ktorej žil (ako prameň k sociálnym a kultúrnym dejinám), súčasne vypovedá o dobovom spôsobe písania a mieste korešpondencie v živote jednotlivca

---

Historický časopis : vedecký časopis o dejinách Slovenska a strednej Európy. Bratislava : Historický ústav SAV, roč. 66, č. 4, 2018, s. 599-627; LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Žena v stredovekom a novovekom Uhorsku. Právne postavenie šľachtickej.* Praha : Leges, 2022, 223 s.

² HRIČOVCOVÁ, Ingrid. Koháryovské majetky na území súčasného Maďarska, Rakúska a Slovenska. In „*Za Boha, kráľa a vlasť!*“ Koháryovci v uhorských dejinách. „*Istenért, királyért, hazáért!*“ A Koháry család a történelmi Magyarország viszonylatában. Zvolen : Národné lesnícke centrum vo Zvolene pre Múzeum vo Svätom Antone, 2016. s. 178-189; OTRUBA, Štefan et al. *Štátny archív v Banskej Bystrici. Sprievodca po archívnych fondoch II.* Bratislava : Slovenská archívna správa, 1969, s. 7-8.

³ PÁLFFY, Géza: *Hungary between Two Empires 1526 – 1711.* Bloomington : Indiana University Press, 2021, s. 174.

⁴ OTRUBA, Š. *Štátny archív v Banskej Bystrici...*, s. 7.

⁵ KOZICZ, János. A török elleni harcok vitézi hagyományja a Koháry családban. In. *Koháry István emlékkönyv a kecskeméti piarista gimnázium alapításának 300. évfordulójára.* Budapest – Kecskemét : Piarista Rend Magyar Tartományja, 2015, s. 28, 44.

⁶ BORSA, Iván. *A Balassa család levéltára 1193-1526.* Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990, s. 5; KOVÁCS, Krisztián. A gyarmati és kékkői Balassa család a magyar kultúrában. In *Balassagyarmati Honismereti Híradó - A Madách Imre Városi Könyvtár Évkönyve*, 2019, s. 20; ŠUJANSKÁ, Anna. Sídla Balašovcov v Považskej Bystrici a v okolí. In *Rod Balašovcov v 13. až 19. storočí : zborník z medzinárodnej konferencie, Modrý Kameň, jún 2012.* Modrý Kameň : SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, 2013, s. 265-299.

⁷ PÁLFFY, G. *Hungary between Two Empires 1526 – 1711...*, s. 174.

a spoločnosti (ako prameň k dejinám mentalít).⁸ Listy, podobne ako osobné a cestopisné denníky, memoáre, autobiografie, či testamenty, patria do skupiny prameňov, pre ktorý sa v západoeurópskych spoločenských vedách ujal názov „egodokument“. Ide o pramene osobnej povahy, v ktorých sa ego zámerne alebo neúmyselne odhaľuje alebo skrýva.⁹ Tieto dokumenty nevznikli v dôsledku vedomej činnosti profesionálnych spisovateľov, ale sú odzrkadlením aktu písania svojej doby na individuálnej aj spoločenskej úrovni.¹⁰ Hoci majú pramene osobnej povahy svoje nedostatky (napr. subjektivita, štylizácia, autoštylizácia, cenzúra, autocenzúra, aluzívnosť, diskontinuita, spoločenská asymetrickosť, selektívnosť pamäti a pod.), poskytujú nemalé množstvo informácií o pisateľovi a jeho prostredí.

Korešpondencia je v prvom rade prostriedkom spoločenskej komunikácie. Listy sa posielali z dôvodu neprítomnosti s účelom navodiť absentujúci pocit „prítomnosti“. Ako pramene historického výskumu odhaľujú informácie o dobe a spoločnosti, v ktorej vznikali, taktiež však o svojich autoroch a príjemcoch. Pre ranonovovekú korešpondenciu je príznačné, že deliaca línia medzi súkromnou a verejnou sférou nie je úplne jednoznačne badateľná. Listy súkromných osôb v sebe zahŕňajú takmer všetky oblasti spoločenského života: politiku, náboženstvo, morálne a kultúrne javy, otvorené a sporné otázky, ale aj problémy rodinného života či hospodárske záležitosti.¹¹

Listy sú vynikajúcim zdrojom pre poznanie „malých“ dejín, avšak poukazujú na omnoho viac než len na to, čo ostalo skryté pod „veľkými“ dejinami. Dôležitou vlastnosťou korešpondencie je nielen jej obsahová rovina, ale aj vzťahová. Listy neboli len prostriedkom výmeny informácií, ale je aj nástrojom na vyvolanie určitej odozvy, emócií, či správania. Sú síce prejavom svojho autora, pritom však odhaľujú aj vzťah medzi komunikujúcimi partnermi, ich postoje, názory, myslenie, životné hodnoty, či prežívanie. Korešpondencia je zároveň aj prameňom vypovedajúcim o dejinách písomnej komunikácie, jej zásadách, normách, a štruktúre v danom období.¹² Nie je teda prekvapujúce, že pre historický výskum prameňov osobnej povahy je potrebná určitá miera interdisciplinarít, predovšetkým z oblastí literárnej vedy, jazykovedy, sociológie, etnografie, či psychológie.

V prípade historickej korešpondencie platí, že súčasný čitateľ nie je pôvodným adresátom, dôverne vedomým kontextu. Z tohto dôvodu hrozí možnosť dezinterpretácie informácií, keďže nielen spoločnosť, ale aj jej jazyk sa postupom času mení a vyvíja.¹³ Je teda namieste zdôrazniť, že ak chceme interpretovať konanie v minulosti, je nutné v čo najväčšej možnej miere pochopiť význam, ktorý mal pre aktéra a pre jeho okolie.

Štúdia sa na základe zachovaných listov zameriava na spôsob, akým sa vdova Judita Balassová realizovala v oblasti spravovania rodových majetkov. Prostredníctvom listov sa sledujú postoje, ktoré zastávala, jej konanie a postupovanie v jednotlivých prípadoch a stratégie, ktorými sa riadila pri riešení problémov. Na tento účel bola zvolená korešpondencia s jej švagrom Tomášom Baranyaym, ktorý bol jej najväčšou oporou, a jej najstarším synom Štefanom II. Kohárom.

⁸ LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníkú a dopisů. In *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (eds.). Pardubice : Univerzita Pardubice, 2004, s. 25.

⁹ Rudolf Dekker cit. Jacquesa Pressera: DEKKER, Rudolf. Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History. In *Memoria y Civilización* 5, 2002, s. 14.

¹⁰ PAPP, Kinga (ed.). *Tollforgató Kálnokiak. Családi iráshasználat a 17–18. századi Erdélyben*. Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015, s. 15.

¹¹ FUNDÁRKOVÁ, Anna. Listy ako médium symbolickej komunikácie v aristokratickom prostredí. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského : Historica*, roč. 48, 2014, s. 75; SCHULTE, Regina – Von TIPPELSKIRCH, Xenia (eds.). *Reading, Interpreting and Historicizing: Letters as Historical Sources*. Florence : European University Institute, 2004, s. 6.

¹² LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana – BOROVIČKOVÁ, Martina. *Důvěrné stránky: obrazy z 19. století v pramenech osobní povahy*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2015, s. 7-33.

¹³ LENDEROVÁ, M. – STRÁNÍKOVÁ, J. – BOROVIČKOVÁ, M. *Důvěrné stránky...*, s. 22-23.

Korešpondencia s Tomášom Baranyaym

V júli 1664, kedy Judita Balassová ovdovela, mala približne tridsať rokov. Po manželovej smrti nachádzala najväčšiu podporu ako matka šiestich detí vo veku od 5 do 15 rokov¹⁴ v osobe ich tútora, Tomáša Baranyayho. Baranyay bol manželom Magdalény Koháryovej, sestry Štefana I. Koháryho. Po smrti svojej jedinej dcéry Márie Baranyayovej sa venoval výchove jej detí, ktorých otcom bol Štefan Zichy. Hoci samotný Baranyay nepôsobil v žiadnej funkcii, disponoval značnými majetkami a v rozsiahlej miere poznal politickú realitu a jej využiteľné nedostatky, a zároveň si bol vedomý aj dôležitosti kontaktov pri presadzovaní vlastných záujmov.¹⁵ Z tohto dôvodu bol veľmi významným prívržencom Judity Balassovej, keďže nielen dohliadal na vzdelávanie jej detí a napomáhal v ich kariérom vzostupe, ale usiloval sa aj o zabezpečenie rodových majetkov pre ne ako zákonných dedičov. Rodina nachádzala podporu aj v osobe Baranyayho zaťa Štefana Zichyho, ktorý pôsobil v Uhorskej komore.

Juditu Balassovú zastihla smrť manžela v neľahkom období. V septembri roku 1664 písala Baranyaymu z Čabrade, že sa tam nahrnulo mnoho Osmanov, kvôli čomu bolo náročné zabezpečiť zber plodín čo i len z polovice, a škody boli tým pádom veľké.¹⁶ Navyše sa vdovy v tomto období mnohokrát stávali objektom útokov rôznych ľudí, ktorí sa chceli obohatiť na ich úkor. Tomuto osudu sa nevyhla ani Judita Balassová. V tom istom liste sa zmienila o svojom služobníkovi Ambrózovi Soósovi, ktorý ju obťažoval s tým, že si nárokoval na 100 zlatých, pšenicu a ovos, pričom mu údajne Juditin nebohy manžel sľúbil aj 1000 zlatých.¹⁷ Judita si túto situáciu vysvetľovala práve tým, že boli príjmy nižšie a niektorí služobníci sa s tým neuspokojili, a chceli si všetko prisvojiť, čo len mohli.¹⁸ Vyhovieť vydieraniu však nehodlala a spoliehala sa na Baranyayho, že zakročí a situáciu vyrieši. Zrejme si uvedomovala svoju zraniteľnosť a potrebu mať okolo seba spoľahlivých a rozhladených ľudí. Jej odmietavý postoj voči Soósovmu správaniu nesúvisel len s jeho neprimeranou požadovačnosťou, ale aj s obavou, že svojím vystupovaním by mohol od nej odcudziť iných ľudí, ktorí by jej mohli slúžiť v súdnych sporoch a iných záležitostiach, v ktorých sa Soós nevyznanal.¹⁹ Svoju pozíciu a vôľu spravovať majetok jednoznačne vyjadrila slovami: „(Ambróz Soós) sa považuje za kapitána, a chcel by mi vziať takmer všetko z rúk, veď ja som tu doma, aj sama si môžem kapitánčiť v terajších časoch,...“²⁰

Ambróz Soós nebol jediným problematickým služobníkom, ktorý spôsoboval mladej vdove nepríjemnosti. Niekoľko služobníkov, spomedzi ktorých sa najčastejšie spomína meno Michala Gyürkyho, sa neprávom obohatilo na jej úkor, za čo sa odmietali zodpovedať. Štefan Zichy jej v tejto záležitosti radil, aby v prípade, že by sa tieto osoby dobrovoľne nechceli zodpovedať, mala ich k tomu donútiť právnymi prostriedkami, obzvlášť, ak nedisponovali

¹⁴ Štefan II. (1649 – 1731), Judita (1650 – 1718), Imrich (1652 – ?), Farkaš (1654 – 1704), Ján I. (1657 – 1696) a Gabriel (1659 – ?).

¹⁵ HAJZER-MÓDLI, Éva. *Szerepek és imázsépítés: Koháry István, egy XVII. századi főúr társadalmi reprezentációs szerepe és gondolkodásmódja*. Dizertačná práca. Budapest : ELTE, 2018, s. 54.

¹⁶ Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), fond (f.): rodový archív Koháry-Coburg (KC) V., no. 15824. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 09. 09. 1664, Čabrad.

¹⁷ LENGYELOVÁ, Tünde. „Ja potrebujem peniaze viac, ako tvoja milosť“. Korešpondencia Judity Balassovej so synom Štefanom II. Kohárom. In *„Za Boha, kráľa a vlasť!“ Koháryovci v uhorských dejinách*. „Istenért, királyért, hazáért!“ A Koháry család a történelmi Magyarország viszonylatában. Zvolen : Národné lesnícke centrum vo Zvolene pre Múzeum vo Svätom Antone, 2016, s. 12-13.

¹⁸ *Az jövedelem valóban megh vékonyodot, azzal penighlen némelj szolgaim megh nem eligednek, az ki az eő igaz szolgaltattjok volna, ha nem mindenemet magokiva kivanjak tennie, ha tehetnik, ...* ŠA BB, f. KC V., no. 15824. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 09. 09. 1664, Čabrad.

¹⁹ ŠA BB, f. KC V., no. 15824. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 09. 09. 1664, Čabrad.

²⁰ *Kapitannak tartya magat, és tsak nem mindent kezemből ki akarna venni, hiszen ithon vagjok én, magamis el kapitankodhatom mostani időben,...* ŠA BB, f. KC V., no. 15824. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 09. 09. 1664, Čabrad.

nejakým dokladom, ktorým by sa mohli obhájiť.²¹ Dĺžoba Juditíných služobníkov musela byť značná, Baranyay sa v jednom liste pohoršoval nad ich protivným správaním: „*Títo sa v tom hrabali ako nejaké zvery, užívali si, neverím, že by mali tolko peňazí, kolko tisíc zlatých ostali dlžní...*“.²² Odporúčal jej, ak by jej služobníci neboli ochotní upustiť zo svojej tvrdošijnosti, mala im dať zabrať majetok.²³

Judita zjavne postupovala podľa týchto rád. Michal Gyürky ani ďalší služobník Pavol Németh však na stanovené termíny nereagovali, pričom sa Gyürky preukazoval falošnými dokladmi, ktoré sám vytvoril, k čomu sa aj priznal, keď Judita preukázala ich nepravosť.²⁴ Gyürky nielenže nechcel svoju vinu priznať a dĺžobu vyplatiť, ale sa ešte Judite Balassovej vyhrážal. V situácii, keď sa jej „ťažko žilo na jednom hrade so svojím nepriateľom“, nevidela iné východisko, než dať páchatel'ovi odňať majetok, a pri tomto kroku sa spoliehala na odobrenie a usmernenie od Baranyayho. Či Gyürkyho počínanie pociťovala ako urážku na osobnej úrovni, alebo skôr ako okrádanie jej detí, nie je jednoznačné. „Okrádanie sirôt“ mohla v liste zdôrazniť aj z toho dôvodu, aby tým u Baranyayho ako tútora vyvolala silnejšiu odozvu. V každom prípade však bol jej pocit rozhorčenia dosť silný na to, aby chcela potrestať nielen Gyürkyho, ale aj jeho potomkov.²⁵ Baranyayho reakcia však už bola odlišná. Po približne polroku jej už radil, aby sa s Gyürkym radšej dohodla, pretože by to bolo pre ňu aj lacnejšie.²⁶

Vzhľadom na tieto prípady nie je prekvapujúce, že Judita Balassová nemala vysokú dôveru v služobníkov. Tento postoj zastávala už aj predtým, po ovdovení sa to len prehĺbilo: „*aby som každému nepovedala o mojich veciach je veľmi čestným varovaním, veru ani predtým som nehovorievala, teraz o to viac...*“.²⁷ V období po smrti manžela za ňou prichádzali ľudia, ktorí u nej predtým slúžili, ale sami odišli, pričom sa chceli opäť nechať najat' do služby. Judita už mala s týmito osobami skúsenosti, nechcela ich prijať, aby opäť nebol taký neporiadok ako predtým. Aj počet úradníkov na Čabradi považovala za príliš vysoký. Riadenie chodu nechcela prenechávať inej osobe, keďže sama sídlila na tomto hrade a trúfala si ho aj spravovať.²⁸

V ranom novoveku nebolo neobvyklým javom, aby správu majetkov vykonávala žena. Avšak ak za ženou nestála postava „silného“ muža, mohla byť akokoľvek kompetentná, vzdelaná a ambiciózná, bolo pre ňu problematické vydobyť si uznanie, ako to ilustruje príklad Alžbety Rákócziovej (1654 – 1707).²⁹ Hoci bola Judita Balassová vzdelanou a gramotnou ženou, bolo pre ňu veľmi dôležité, aby si udržala podporu svojich mužských príbuzných, obzvlášť poručníka Tomáša Baranyayho a neskôr aj syna Štefana II. Koháryho, ktorý sa mal stať hlavou rodiny a mohla sa preto opierať o jeho autoritu. Sú však známe aj prípady žien, ktoré sa kvôli nízkemu veku alebo slabšiemu duševnému stavu spravovania nezúčastňovali vôbec, alebo len v minimálnej miere.

---

²¹ *Mindazáltal ha az Kegd tisztviselői joval nem akarnak szamot adni, törvéniessenis kényszeríteti eőket az számadásra, leg főképpen ha olj quietantiaiok nincsen, melliel njlván menthessék magokat...* ŠA BB, f. KC IV., no. 1023. Štefan Zichy Judite Balassovej, 26. 01. 1665, Prešporok.

²² ŠA BB, f. KC IV., no. 1080. Tomáš Baranyay Judite Balassovej, 08. 04. 1665, Prešporok.

²³ ŠA BB, f. KC IV., no. 1025. Tomáš Baranyay Judite Balassovej, 01. 05. 1665, Prešporok.

²⁴ Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) – Országos Levéltár (OL) Budapest, P 707 Zichy család zselyi levéltára (1527-1946), XXXII. sorozat, no. 51. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 07. 05. 1665, Čabrad'.

²⁵ MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabrad'.

²⁶ ŠA BB, f. KC IV., no. 1027. Tomáš Baranyay Judite Balassovej, 26. 12. 1665, Prešporok.

²⁷ *...hogj minden emberel ne közelyem dolgaimot, igen beőcsületes intés, bizony az eleőt sem közlettem, most anal inkab nem...* MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabrad'.

²⁸ MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabrad'.

²⁹ LENGYELOVÁ, T. Panstvo v rukách ženy..., s. 87-102; VÁRKONYI, G. Hospodárenie - netradičná úloha aristokratických žien..., s. 179-183.

Dôležitým krokom pri zabezpečovaní majetku bolo jeho vykúpenie zo zálohu. V roku 1665 písala Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, že má v úmysle vykúpiť nejaké dediny. Záujem mala hlavne o hrad Sitno, pretože bol strediskom panstva, spolu s dedinkou Krnišov, ktorá však nemala ani taký príjem, aby z neho vyplatila hradných hajdúchov, pretože bola vypálená pravdepodobne Osmanmi.³⁰ Z tohto pohľadu sa oveľa výhodnejšími javili dediny Štefultov a Svätý Anton, takisto prislúchajúce k Sitnianskemu panstvu, ktoré však disponovali krčmami a potenciálom produkovať znateľný príjem. Niet teda divu, že kvôli získaniu týchto majetkov bola Judita Balassová ochotná si peniaze aj požičať.³¹

Na to, aby mohla Judita Balassová Štefultov a Svätý Anton vykúpiť zo zálohy, potrebovala zameniť groše a polturáky za hodnotnejšie zlaté mince. Vo všeobecnosti by s takýmto úkonom problém nebol, lenže v tomto prípade išlo o zálohované dediny, ktoré mali v rukách Nemci. Judita Balassová vysvetľovala túto situáciu Tomášovi Baranyaymu: „*títo Nemci, čo držia moje dediny, sú všetci medzi sebou príbuzní, s niektorými patriacimi do komory,*³² *už len preto si navzájom povedia, aby mi nikto (peniaze) nedal, aby som si nemohla vykúpiť moje dediny.*“³³ Z tohto dôvodu chcela, aby Štefan Zichy, ktorý bol predsedom Uhorskej komory, napísal „pekný list“ úradníkom panovníka do Banskej Štiavnice, Kremnice a Banskej Bystrice, aby jej požadované finančné prostriedky poskytl, prípadne by sa o tom mohol porozprávať aj s komorským grófom.

Baranyay mal skutočne veľmi dobrý prehľad o dianí a rozumel súvislostiam, ktoré z toho vyplynuli. V deň vyhlásenia vašvárskeho mieru napísal Judite Balassovej list, v ktorom ju prosil, aby sa držala jeho odporúčania. Varoval ju, aby nikomu, či už pánovi alebo služobníkovi, neverila ani slovo, ak by ju uist'ovali o mieri. Práve naopak, Baranyay očakával zhoršenie situácie: „*nie že by mal byť mier, ale budú väčšie vojny a boje, nie je vtipom, že Turek je vo (Veľkom) Varadíne a v Nových Zámkoch, kto rozumie (tomu), čo to znamená, veru mier neočakáva,*...“³⁴ Vašvársky mier garantoval Osmanom územné zisky, z ktorých naďalej ohrozovali bezpečnosť uhorského obyvateľstva. Prehliadanie záujmov Uhorska pri jeho podpísaní vyvolalo v spoločnosti rozhorčenie a vlnu nespokojnosti voči politike vedenej Leopoldom I. Túto napätú situáciu vnímal aj Baranyay, ktorý si bol vedomý toho, že mier je v tomto prípade neudržateľný.

Tomáš Baranyay bol triezvo uvažujúcim, rozvážnym mužom pokojnej povahy,³⁵ ktorý zohral významnú rolu v živote Judity Balassovej a jej detí. Obzvlášť v prvých rokoch svojho vdovstva sa na neho Judita s dôverou obracala kvôli svojim záležitostiam. V roku 1665 ukončila svoj list slovami: „*mnohým Tvoju milosť zaťažujem, ale nemám komu po Bohu dôverovať, som k tomu nútená,*...“³⁶ Uist'ovala ho, že bude naďalej konať podľa jeho rád,

³⁰ MNL – OL, P 707, XXXII., no. 51. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 07. 05. 1665, Čabraď.

³¹ MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabraď.

³² Nie je jednoznačné o ktorú komoru ide.

³³ *...ezek az Némethek kik faluimot birjak, mind Atyafiasok egj másal, nemely Kamora beliekel, tsák azértis egj masnak megh mondgjak, hogj ne adgjon senki, hogj faluimot ki ne valthasam...* MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabraď.

³⁴ *...mert nem hogi bekesegh lenne de nagioh haboruk s hadak követköznek, mi nem trefa az hogj Varadban lakik az Török es Vyarban, az ki erti mi tesen az, bizoni nem remenli az bekeseget,*... ŠA BB, f. KC IV., no. 1022. Tomáš Baranyay Judite Balassovej, 27. 09. 1664, Prešporok. Baranyay v tomto výroku narážal na stratu Veľkého Varadína v roku 1660, ktorá otriasla celým kresťanským svetom. Osmani tu zriadili vijálet, pričom sa dostali do nebezpečnej blízkosti Horného Uhorska. Nové Zámky získali Turci v roku 1663. Vašvársky mier staval Uhorsko do veľmi nevýhodnej pozície. Osmani si mohli tieto dobyté územia ponechať, pričom v Nových Zámkoch zriadili svoj najsevernejší vijálet, ktorý predstavoval obrovskú hrozbu pre príľahlé územia Uhorska. KONYA, Peter et al. *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Bratislava : Citadella, 2014, s. 286, 295-297; PÁLFFY, G. *Hungary between Two Empires 1526 – 1711...*, s. 133-140.

³⁵ HAJZER-MÓDLI, É. *Szerepek és imázsépítés...*, s. 70.

³⁶ *Sokal törhelem Kgdet, de nincs kihez biznom In utan, kintelen vagjok vele.* MNL – OL, P 707, XXXII., no. 52. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 10. 06. 1665, Čabraď.

pretože jej radil dobre.³⁷ Dokonca ho ubezpečovala, že ak by bolo možné, vykonala by nielen jeho príkazy, ale aj myšlienky, pretože ho nepovažovala za príbuzného, ale za otca.³⁸ Zdá sa však, že tieto frázy slúžili skôr na zabezpečenie Baranyayho náklonnosti. Korešpondencia naznačuje, že sa Judita Balassová nie vždy riadila jeho dobre mienenými radami,³⁹ v niektorých prípadoch dokázala svoje názory a stanovisko tvrdošijne obhajovať, aj keď tým vyvolala Baranyayho nevôľu. Nezhody v ich vzťahu sa vyostrovali od leta roku 1667.⁴⁰ V tom čase nastúpil jej syn Štefan II. Koháry na post hlavného fil'akovského kapitána.

Korešpondencia so Štefanom II. Kohárom

Aj vďaka Baranyayho úsiliu mohol Štefan II. Koháry uplatniť svoj dedičný nárok na post hlavného kapitána Fil'akova, kde nastúpil po ukončení svojho štúdia vo Viedni. Judita Balassová od svojho syna požadovala, aby jej ako hlava rodiny pomáhal v záležitostiach ich majetkov. Mladý, len 18 ročný Štefan však spočiatku uprednostňoval svoje kapitánske povinnosti, čo mu matka zazlievala,⁴¹ pretože tak celé bremeno spravovania majetkov spočinulo na jej pleciach.

Hospodársku agendu panstiev držala v plnej miere vo svojich rukách. Organizovala priebeh prác počas žatvy či pri výbere dežmy, dohliadala na uloženie a rozdelenie desiatku a posielala podaných vykonávať jednotlivé činnosti (žať, mlátiť obilie, a pod.), alebo úradníkov, aby robili nad nimi dohľad. V roku 1678 svojmu synovi napísala: „...*keďže si to nechaj na mňa, nech je tak, ako ja chcem.*“⁴² Tento výrok sa síce vzťahoval na výber dežmy, vo všeobecnosti však charakterizuje spôsob, akým bola riešená hospodárska agenda koháryovských panstiev v tomto období.

Rodina získavala príjmy aj z krčiem, ktoré sprevádzkovali vo Fil'akove, Štefultove a Svätom Antone. Bolo preto potrebné zabezpečiť, aby mali dostatok vína. Zásobovať krčmy nebolo jednoduché a stávalo sa, že niektorá ostala niekoľko dní bez vína. V roku 1680, keď mali na sklade už len tri sudy, mala Judita Balassová v zámere kúpiť 200 okovov⁴³ vína v Trnave.⁴⁴ Z tohto množstva mohli krčmy čapovať nejaký čas, nie však dlhšiu dobu, keďže spotreba vína bola vysoká. Len vo Svätom Antone a v Štefultove sa ročne predalo niekoľko stoviek okovov vína.⁴⁵ Judita vyslala poddaných, aby našli dodávateľa, a keď dostala ponuku z okolia Trnavy, rozhodla sa túto príležitosť využiť. Na rozdiel od Gyöngyösu, odkiaľ pravdepodobne pochádzali ich doterajšie zásoby, sa víno z okolia Trnavy prevážalo ľahšie,

³⁷ ...*en mint az Kt Tanaczabul tseleketem mindeneket jolis tanaczlot Kt ezutani a teveö teszek az mit Kt Parantsol...* MNL – OL, P 707, XXXII., no. 51. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 07. 05. 1665, Čabrad'.

³⁸ ...*Kgldek nem hogj paranzolattyat de gondolattyath megh czelekednem ha lehetne, mert en Kgldek nem ugj mjnt attyamfjat, hanem mjnt edes attyamot tartom...* MNL – OL, P 707, XXXII., no. 53. Judita Balassová Tomášovi Baranyaymu, 25. 11. 1665.

³⁹ V jednom prípade jej to vyčítal aj samotný Baranyay: *Valoban nagy uetek eset az dologhban hogy nem enged Kd az en Irasomnak ...* ŠA BB, f. KC IV., no. 1019. Tomáš Baranyay Judite Balassovej, 04. 03. 1665, Trnava.

⁴⁰ HAJZER-MÓDLI, É. *Szerepek és imázsépítés...*, s. 70-74.

⁴¹ Éva Hajzer-Módlí v tejto súvislosti zdôraznila, že sa Štefan v prvých rokoch vojenskej služby potreboval naplno sústrediť na svoju hodnosť, aby preukázal svoju kompetentnosť. Musel sa učiť, nabráť skúsenosti a vybojovať si rešpekt, pre čo jeho matka nemusela mať úplné pochopenie. HAJZER-MÓDLI, É. *Szerepek és imázsépítés...*, s. 71-73.

⁴² ...*mint hogy ram biztad, legyen ugy a mint én akarom.* ŠA BB, f. KC IV., no. 1575. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 01. 08. 1678, Sitno.

⁴³ Okov (maď. akó) bola miera objemu používaná na víno, predstavujúca približne 50 litrov. Trnavský okov sa rovnal 49,66 litrom, gyöngyöšský 50,48 litrom. Z nášho pohľadu by bol zaujímavý aj hontiansky alebo novohradský okov, tie však boli regionálnymi mierami a ich presné hodnoty nie sú známe. BOGDÁN, István. *Magyarországi űr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig (Magyar Országos Levéltár kiadványai IV., Levéltár és történeti forrástudományok 7)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1991, s. 132-155.

⁴⁴ ŠA BB, f. KC IV., no. 2292. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 11. 08. 1680, Sitno.

⁴⁵ *Steffoltoy es Antalj korczman esztendő által ket részre teöb szaz akonal el kél.* ŠA BB, f. KC IV., no. 2292. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 11. 08. 1680, Sitno.

keďže po ceste bolo menej kopcov a dolín, a navyše nebolo potrebné platiť ani turecký tridsiatok.⁴⁶ Aj keď Judite odporúčali inú možnosť, vedela sama zhodnotiť situáciu, zvážiť rôzne riešenia a rozhodnúť sa pre to, ktoré sa jej zdalo byť schodnejšie, pričom svojho syna len dodatočne informovala.

Judita Balassová riadila chod panstiev pevnou rukou. V roku 1670 písala synovi z Čabrade, že sitnianskemu kastelánovi často odkazovala a písala mu jeden list za druhým, „ohňom a železom“ mu prikazujúc, aby na hrade nedošlo k nejakej škode, pretože by zaplatil svojou kožou.⁴⁷ Od služobníkov mala jasné očakávania. Bola náročná, pretože od ich výkonu závisel riadny chod panstiev. Pri najímaní nových služobníkov síce rozhodovali spolu so synom, ale stávalo sa, Judita už mala rozhodnuté a od syna očakávala, že vyberie toho „správneho“ kandidáta. V liste z roku 1672 mu písala: „*nechala som na Tvojej vôli, že ktorého z troch chceš, toho prijmi, ale neprijímaj proti mojej vôli toho, ktorého som dávno neschvaľovala, veru ani nechcem, pretože by si ma tým znechutil.*“⁴⁸ Vo vlastnoručnom dodatku, aby o tom jej pisár nevedel, vysvetľovala, prečo boli pre ňu dvaja z nich nevyhovujúci. Štefan teda už vedel, ktorého kandidáta preferovala jeho matka, a toho mal prijať do služby.

Judita Balassová musela majetok, ktorý spravovala, aj ochrániť. V tom čase predstavovali hrozbu pre poddaných nielen Osmani či rôzne potulujúce sa skupiny, ale aj samotná cisárska armáda. Začiatkom 70. rokov 17. storočia bolo nutné pomôcť poddaným z dedín Beluj a Devičie, spadajúcich do Sitnianskeho panstva. Levické vojsko zrejme ukoristilo dobytok z Devičia, pričom sa levický vicekapitán Ondrej Liptay vyhrážal aj obyvateľom Beluje, že ich postihne podobný osud.⁴⁹ Navyše, do Devičia následne zavítali aj krupinskí vojaci, aby si vzali seno, keďže tam už nemali dobytok a preto im už nebolo potrebné. Judita Balassová povolila svojim poddaným, aby sa bránili, keď sa však objavili vojaci, potýčka medzi nimi prerástla do fyzického násillia.⁵⁰

Hoci Judita požadovala aj náhradu škôd, v prvom rade bolo potrebné zabrániť vojakom posádok, aby naďalej obťažovali poddaných. V tejto situácii sa spoliehala nielen na vlastné sily, ale aj na svojho syna a jeho známosti, ktoré mal vďaka vojenskej službe. Žiadala od neho, aby zastavil vyčíňanie vojakov príkazom svojich nadradených, teda od generála alebo vicegenerála.⁵¹ Sama napísala podžupanovi Hontianskej stolice Pavlovi Gerhardovi ohľadom vyhrážok Ondreja Liptayho a žiadala ochranu poddaných z Beluje a Devičia. Vdova sa zjavne nenechala odradiť ani zastrašovaním, keď jej tvrdili, že Liptayovci takisto disponovali listinou od panovníka, čomu však ona neverila.⁵²

I keď sa v potrebných chvíľach Judita Balassová svojich poddaných zastala, jej vzťah k nim by sa vo všeobecnosti mohol charakterizovať ako nedôverčivý. Jej postoj evidentne pramenil z jej vlastných skúseností: „*nevedela som, čo som im mala prikázať [...], pretože*

---

⁴⁶ *...a mint eszre veszem Nagy Szombat tájáról keönyeöbben essik bort ide hozni, hogy sem mint Gyeöngyeösröl, nem lévén any hegy veölgy, mint ha Gyeöngyeösröl ide hoznak, Teöreök harminczadot sem keöl füzetni.* ŠA BB, f. KC IV., no. 2308. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 27. 08. 1680, Sitno.

⁴⁷ *Az Szitnjai Porkolabnak eleget irok s üzengettek, tüzelt s vassal parancsolvan néki, egy levél masikat éri [...] mert ha valami kar[...] varba eö miatta keövetkezik, beörivel füzet.* ŠA BB, f. KC IV., no. 1457. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 30. 04. 1670, Čabrad.

⁴⁸ *...én akarotdra hadtam a három keözül a mellyiket akarod, azt fogad megh, csak nékem kedvem ellen azt megh ne fogadgyad, a kit réghen ellenzettem, ugyan csak nemis akarom, mert bizonj el kedvetlenétenél magadhoz.* ŠA BB, f. KC IV., no. 1476. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 29. 03. 1672, Čabrad.

⁴⁹ *...mivel fenegeti Belujaiakot, hogy ugy jarnak mint a Devicse, Devicse penigh Levaj seregh miat jart igy.* ŠA BB, f. KC IV., no. 1451. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 23. 04. 1670, Čabrad.

⁵⁰ ŠA BB, f. KC IV., no. 1457. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 30. 04. 1670, Čabrad.

⁵¹ ŠA BB, f. KC IV., no. 1457. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 30. 04. 1670, Čabrad.

⁵² ŠA BB, f. KC IV., no. 1464. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 11. 05. 1671, Čabrad.

*slovu sedliaka, aj keby bolo pravdivé, neverím, veditac, že nehovori vo všetkom pravdu.*⁵³ Vo svojich listoch sa zmieňovala aj o svojich skúsenostiach s neposlušnosťou poddaných, ktorú nebola ochotná znášať. Od svojich poddaných vyžadovala plnenie povinností, a v prípade porušenia ich trestala. Začiatkom roku 1670 poslala svojho človeka za poddanými z Beluje, aby odniesli seno do Banskej Štiavnice, ale oni sa vyhovárali, že im poslali už spomínaní Liptayovci list, v ktorom stálo, aby ju nepočúvali. Keď za ňou prichádzali s tým listom, dala ich zavrieť do žalára.⁵⁴ Takúto formu trestu považovala za prijateľnú, pretože to slúžilo na poučenie a do budúca odrádzalo od nevhodného konania.⁵⁵

V prípade, že ju poddaní neposlúchali, nebola ochotná sa im ďalej venovať. V liste svojmu synovi ohľadom ľudí z Čeloviec⁵⁶ napísala: „...teraz za mnou behajú, prepustila som ich s tým, že ani vtedy nekonali to, čo som im prikázala, sú múdrejší než ja, už sa k tomu nikdy viac nevyjadrim, nech idú za Tebou.“⁵⁷ V tejto veci svoje stanovisko najvýstižnejšie vyjadrila sama v tom istom liste: „ak poddaní chcú, aby zemepán stál na ich strane, nech konajú to, čo im prikáže.“⁵⁸ Jej prísny a požadovačný postoj vychádzal zo zámeru zabezpečiť poriadny chod panstiev. Považovala za dôležité, aby sa záležitosti neriešili nedbanlivo, pretože: „nie je ťažšia vec od nápravy zlej, neporiadnej veci.“⁵⁹

Záver

Účasť žien na spravovaní panstiev nebol zriedkavým javom v ranonovovekom Uhorsku. Miera ich angažovanosti bola odlišná a závisela od rozličných faktorov, akým bolo vzdelanie, vek, prejavovaný záujem, kompetentnosť, charakter vzťahov s (predovšetkým mužskými) príbuznými a pod. Korešpondencia Judity Balassovej odhaľuje obraz schopnej ženy, ktorá po svojom ovdovení vynaložila veľa úsilia na zabezpečenie rodových majetkov. Vo svojich listoch vyjadrovala svoje názory a postoje, dokázala sa ohradiť voči vydieraniu a neadekvátnym požiadavkám. Potrpela si na poriadok a poslušnosť, ale keď bolo potrebné, bola ochotná riešiť problémy svojich poddaných. Vo všeobecnosti však nemala veľkú dôveru v služobníctvo či poddaných, k čomu dospela na základe svojich skúseností. V mnohých záležitostiach sa rozhodovala podľa svojho uváženia, na syna sa obracala, keď si už nevedela dať rady alebo potrebovala od neho pomoc. S podporou mužských príbuzných sa podieľala na zveľadovaní koháryovských majetkov.

ZOZNAM PRAMEŇOV

Magyar Nemzeti Levéltár (MNL) – Országos Levéltár (OL) Budapest, P 707 Zichy család zseléyi levéltára (1527-1946), XXXII. sorozat, no. 51, 52, 53.

Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), rodový archív Koháry-Coburg (f. KC) IV., no. 1019, 1022, 1023, 1025, 1027, 1080, 1447, 1451, 1457, 1464, 1476, 1575, 1577, 2292, 2308, 2310, 2328.

⁵³ *...nem tudtam nekik mit parancsolni, az el hajtot marha feleöl, mert az paraszt ember szavát már ha igazat mond is nem hiszem, tudván [...]hogy nem mindenben mond igazat.* ŠA BB, f. KC IV., no. 2310. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 03. 04. 1672, Čabrad'.

⁵⁴ ŠA BB, f. KC IV., no. 1447. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 23. 01. 1670, Čabrad'.

⁵⁵ ŠA BB, f. KC IV., no. 1577. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 07. 08. 1678, Sitno.

⁵⁶ Dedina patriaca k Čabradskému panstvu.

⁵⁷ *... immar most ide fut karoznak hozzam, aval bocsatotam eöket, hogy eök akor sem tselekedtik azt a mint hadtam, okosabbak lévén, eök nalomnal, én immar ahoz soha teöbet nem szolok, hanem menjenek hozad.* ŠA BB, f. KC IV., no. 2310. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 03. 04. 1672, Čabrad'.

⁵⁸ *A jobbagy ha azt akarja, hogy ura partjat foghja, eö is azt tselekedgye, a mit ura parancsol,...* ŠA BB, f. KC IV., no. 2310. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 03. 04. 1672, Čabrad'.

⁵⁹ *... nincz nehezeb dologh, mint a roszt rendetlen dolgot, jó rendben venni.* ŠA BB, f. KC IV., no. 2328. Judita Balassová Štefanovi II. Kohárymu, 19. 01. 1680, Sitno.

Štátny archív v Banskej Bystrici (ŠA BB), rodový archív Koháry-Coburg (f. KC) V., no. 15824.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- BOGDÁN, István. *Magyarországi úr-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig (Magyar Országos Levéltár kiadványai IV., Levéltártan és történeti forrástudományok 7)*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1991, 764 s.
- BORSA, Iván. *A Balassa család levéltára 1193-1526*. Budapest : Akadémiai Kiadó, 1990. 273 s.
- DEKKER, Rudolf. Jacques Presser's Heritage: Egodocuments in the Study of History. In *Memoria y Civilización*, roč. 5, 2002, č. 1, s. 13-37.
- FUNDÁRKOVÁ, Anna. Listy ako médium symbolickej komunikácie v aristokratickom prostredí. In *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského : Historica*, roč. 48, 2014, s. 67-77.
- HAJZER-MÓDLI, Éva. *Szerepek és imázsépítés: Koháry István, egy XVII. századi főúr társadalmi reprezentációs szerepe és gondolkodásmódja*. Dizertačná práca. Budapest : ELTE, 2018. 210 s.
- HRIČOVCOVÁ, Ingrid. Koháryovské majetky na území súčasného Maďarska, Rakúska a Slovenska. In ĎURIANOVÁ, Mária (ed.). *„Za Boha, kráľ a vlasť!“ Koháryovci v uhorských dejinách. „Istenért, királyért, hazáért!“ A Koháry család a történelmi Magyarország viszonylatában*. Zvolen : Národné lesnícke centrum vo Zvolene pre Múzeum vo Svätom Antone, 2016. s. 178-189.
- KÓNYA, Peter et al. *Dejiny Uhorska (1000 – 1918)*. Bratislava : Citadella, 2014. 788 s.
- KOVÁCS, Krisztián. A gyarmati és kékkői Balassa család a magyar kultúrában. In ÁCS, Zsuzsanna (ed.). *Balassagyarmati Honismereti Híradó - A Madách Imre Városi Könyvtár Évkönyve*. Balázské Ďarmoty : Madách Imre Városi Könyvtár, 2019, s. 20-31.
- KOZICZ, János. A török elleni harcok vitézi hagyománya a Koháry családban. In KOZICZ, János – KOLTAI, András. *Koháry István emlékkönyv a kecskeméti piarista gimnázium alapításának 300. évfordulójára*. Budapest – Kecskemét : Piarista Rend Magyar Tartománya, 2015, s. 19-54.
- KRÁL, Pavel. Vdovy ve šlechtické společnosti raného novověku. In LENGYELOVÁ, Tünde (ed.). *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2004, s. 142-151.
- LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. Dlhá cesta k právnej emancipácii ženy v rodinných a majetkových vzťahoch. In *Historický časopis : vedecký časopis o dejinách Slovenska a strednej Európy*, roč. 66, 2018, č. 4, s. 599-627.
- LACLAVÍKOVÁ, Miriam – ŠVECOVÁ, Adriana. *Žena v stredovekom a novovekom Uhorsku. Právne postavenie šľachtickej*. Praha : Leges, 2022. 223 s.
- LENDEROVÁ, Milena – STRÁNÍKOVÁ, Jana – BOROVIČKOVÁ, Martina. *Důvěrné stránky: obrazy z 19. století v pramenech osobní povahy*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2015. 137 s.
- LENDEROVÁ, Milena. Chvála deníků a dopisů. In LENDEROVÁ, Milena – KUBEŠ, Jiří (eds.). *Osobní deník a korespondence – snaha o prezentaci, autoreflexi nebo (proto)literární vyjádření?*. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2004, s. 21-31.
- LENGYELOVÁ, Tünde. „Ja potrebujem peniaze viac, ako tvoja milosť“. Korešpondencia Judity Balassovej so synom Štefanom II. Kohárom. In ĎURIANOVÁ, Mária (ed.). *„Za Boha, kráľ a vlasť!“ Koháryovci v uhorských dejinách. „Istenért, királyért, hazáért!“ A Koháry család a történelmi Magyarország viszonylatában*. Zvolen : Národné lesnícke centrum vo Zvolene pre Múzeum vo Svätom Antone, 2016, s. 9-19.

- LENGYELOVÁ, Tünde. Panstvo v rukách ženy : (na príklade dvoch šľachtičien zo 17. storočia). In LOPATKOVÁ, Zuzana (ed.). *Otázky zemepánskeho hospodárenia a správy v novoveku*. Trnava : Katedra histórie Filozofická fakulta Trnavská univerzita, 2019, s. 87-103.
- LENGYELOVÁ, Tünde. Postavenie žien v ranonovovekej spoločnosti. In DUCHOŇOVÁ, Diana – HANULA, Matej et al. *Človek raného novoveku*. Bratislava : VEDA, 2020, s. 342-371.
- LENGYELOVÁ, Tünde. *Život na šľachtickom dvore*. Bratislava : Slovart, 2016. 250 s.
- OTRUBA, Štefan et al. *Štátny archív v Banskej Bystrici. Sprievodca po archívnych fondoch II*. Bratislava : Slovenská archívna správa, 1969. 284 s.
- PÁLFFY, Géza. *Hungary between Two Empires 1526 – 1711*. Bloomington : Indiana University Press, 2021. 284 s.
- PAPP, Kinga (ed.). *Tollforgató Kálnokiak. Családi iráshasználat a 17–18. századi Erdélyben*. Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015. 293 s.
- SCHULTE, Regina – Von TIPPELSKIRCH, Xenia (eds.). *Reading, Interpreting and Historicizing: Letters as Historical Sources*. Florence : European University Institute, 2004. 202 s.
- ŠUJANSKÁ, Anna. Sídla Balašovcov v Považskej Bystrici a v okolí. In FERENCOVÁ, Helena – ANTOLOVÁ, Erika (eds.). *Rod Balašovcov v 13. až 19. storočí : zborník z medzinárodnej konferencie, Modrý Kameň, jún 2012*. Modrý Kameň : SNM – Múzeum bábkarských kultúr a hračiek, 2013, s. 265-322.
- VÁRKONYI, Gábor. Hospodárenie - netradičná úloha aristokratických žien v ranonovovekom Uhorsku. In LENGYELOVÁ, Tünde. *Žena a právo. Právne a spoločenské postavenie žien v minulosti*. Bratislava : Academic Electronic Press, 2004, s. 177-183.

Moc v dejinách ľudskej spoločnosti
Stretnutie mladých historikov XIII.

Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Košice, 24. október 2023

Zostavovateľky: Mgr. Simona Bilecová
Mgr. Monika Tresová

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
Vydavateľstvo ŠafárikPress

Rok: 2024
Počet strán: 113
Rozsah: 11,05 AH
Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/MDS-0303-6-0>
ISBN 978-80-574-0303-6 (e-publikácia)

